

LİSELERDE DÖNÜŞÜM: ESNEK OKULLAR

İSMET KESEN

SETA | PERSPEKTİF

MAYIS 2019 · SAYI 240

- Yeni ortaöğretim modelinin eğitim sistemi ve öğrencilere getirdiği yenilikler nelerdir?
- Yeni ortaöğretim modelinin uluslararası bir temeli var mıdır?
- Yeni ortaöğretim modelinin uygulama aşamasındaki zorluklar nelerdir?

GİRİŞ

Yeni ortaöğretim modeli “Gençleri nasıl bir geleceğe hazırlıyoruz?” sorusuna zamanın ruhu bağlamında cevap olarak hazırlanmış bir tasarımdır. Mevcut okullar her ne kadar süreç içerisinde değişimler yaşamış olsa da “tarım toplumu” ve “sanayi toplumu” ihtiyaçlarını barındıran bir tasarım ürünüdür. Bu tasarım mevcut okulların günümüzün sosyal, kültürel, teknolojik, ekonomik ve bilimsel ihtiyaçlarını karşılayıcı bir altyapıya sahip olmadığı argümanı üzerine inşa edilmiştir.

Günümüz öğrencileri geçmiş dönem öğrencilerine benzemeyen, teknoloji meraklısı, daha karmaşık ve daha enerjik öğrencilerdir. Bu öğrencilerin eğitimden beklentileri ise öğrenmede inisiyatif almak, zorlanmak, ilham almak, iş birliği yapmak, sevdikleri teknoloji veya yeteneklerini sınıf deneyimlerine olabildiğince dahil etmektir. Kısacası günümüz öğrencileri mutlu olma, okulda bireysel olarak var olma ve varlığını görünür kılmayı daha çok önemsemektedir.

Eğitim sisteminin böyle bir bağlamda hem iş dünyasının beklentilerini hem de her bir öğrencinin beklenti ve başarısını sağlayabilecek bir altyapı sunma-

sı gerçekten zor bir durumdur. Eğitim sistemleri bu nedenle öğrencilerin ihtiyaç duyduğu yeni kritik becerilere odaklanmalıdır.

Bu bağlamda Milli Eğitim Bakanlığı eğitim paydaşlarının aşağıda özetlenen temel kaygılarına çözümler getirerek bütünsel bir tasarımla yeni bir ortaöğretim modeli geliştirmiştir:

- Öğrencilerin öğrendiklerini içselleştirememeleri sorununa yönelik öğretmen kaygılarını giderebilmek amacıyla “eğitimde sadelik ve derinleşme”
- Çocukların sürekli soru çözmesine karşın günlük hayatta karşılaştıkları sorunları çözememe sorununa yönelik veli kaygılarını giderebilmek amacıyla “hayal, etkinlik, yaşam” (HEY)
- Lise mezunlarında benlik, meslek ve gelecek algısı oluşmaması sorununa yönelik uzman kaygılarını giderebilmek amacıyla “çocuğu kendisi ile buluşturma”
- Çocukların ezber dayalı ve sınav odaklı bir sistemde olmaları sorununa yönelik eğitimci kaygılarını giderebilmek amacıyla “bilginin değere dönüşümü”

İSMET KESEN

Fırat Üniversitesi Mühendislik Fakültesi (1994) mezunu olan Kesen doktorasını (2006) Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü “Eğitim Yönetimi” alanında yaptı. Uzun süre özel sektörde eğitim yöneticiliği yaptıktan sonra Muş Alparslan Üniversitesi (2009) Eğitim Fakültesi’nde öğretim üyesi olarak göreve başladı. Kanada Toronto Üniversitesi (2011) Ontario Eğitim Çalışmaları Enstitüsü’nde (OISE) bulundu. Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü’nde çalıştı. SETA Eğitim ve Sosyal Politikalar Direktörlüğü’nde araştırmacı olarak çalışmaktadır. Okul yönetimi, öğretmen mesleki gelişimi, algılama ve itibar yönetimi, bilgi ve eğitim felsefesi ve eleştirel düşünme çalışma alanlarıdır.

- Öğrencilerin kazandığı yükseköğretim bölümlerini sevmemesi sorununa yönelik yükseköğretim kurumlarının kaygılarını giderebilmek amacıyla “etkin yönlendirme”
- Üniversiteye gidemeyen gençlerle iş hayatında buluşulamaması sorununa yönelik işveren kaygılarını giderebilmek amacıyla “yetkin mezun”

YENİ ORTAÖĞRETİM MODELİNİN GETİRDİĞİ YENİLİKLER

Yeni ortaöğretim modelinin getirdiği yenilikler maddeler halinde şu şekilde özetlenebilir:

- **Ders sayılarının azaltılması:** 9. sınıflarda 15-16 olan akademik ders sayısı 8’e, 10. sınıflarda 15-16 olan ders sayısı 10’a, 11. sınıflarda 12-15 olan ders sayısı 10’a ve 12. sınıflarda 12-15 olan ders sayısı da 7’ye indirilmiştir.

9. sınıflarda “Türk dili ve edebiyatı, din kültürü ve ahlak bilgisi, yabancı dil, matematik, doğa bilimleri ve sosyal bilimler” dersleri ortak dersler olarak belirlenmiştir.

10 ve 11. sınıflarda “Türk dili ve edebiyatı, din kültürü ve ahlak bilgisi ve bilgi kuramı ve uygulamaları” dersleri ortak ders alanları olarak belirlenmiş, diğer alanlardan (fen bilimleri grubu, sosyal ve beşeri bilimler grubu, yabancı dil grubu, matematik grubu, seçmeli ders grubu) ders seçimi öğrencinin ilgi alanına göre çeşitlendirilmiştir.

12. sınıflarda ise “Türk dili ve edebiyatı, din kültürü ve ahlak bilgisi ve T.C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük” dersleri ortak ders alanları olarak belirlenmiş, diğer alanlardan ders seçimi öğrencinin ilgi alanına göre çeşitlendirilmiştir.

“Din kültürü ve ahlak bilgisi” ile “T.C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük” dersi Anayasal zorunluluk gereği müfredatta korunmuş, “matematik” dersinin seçimi ise sadece 12. sınıflarda isteğe bağlı tutulmuştur.

Yeni ortaöğretim modeli öğrencilerin ihtiyaç duydukları güncel becerilere yönelik çok çeşitli

müfredatla oldukça zenginleştirilmiş görünmektedir. Ders sayılarının azaltılması öğrencilerin istedikleri alanlarda derinleşmesine ve okulda daha nitelikli zaman geçirmesine imkan tanıyacaktır.

- **Öğrencilerin dersleri seçme özgürlüğü:** Öğrencilerin kendi yetenek ve ilgi alanlarına göre ders seçme özgürlüğünün getirilmiş olması öğrencilerin karar verme, sorumluluk alma ve kendi yetenekleri üzerinden becerilerini geliştirme imkanı sağlaması açısından önemlidir.
- **Yaparak öğrenme:** Yaparak öğrenme eğitim sistemimizin bir türlü tam anlamıyla gerçekleştiremediği fakat çok arzu edilen bir ihtiyaçtır. Yeni sistem teorik çoklu dersler yerine daha az ders üzerinden derinleşme imkanı sunmaktadır. Bu derslerin günlük hayatla irtibatlı olması, etkinlik temelli işlenmesi, öğrencilerin kendi ihtiyaçları üzerinden aldıkları derslerde daha motive olacak olması gibi olumlu etkilerle kalıcı davranış değişikliği ve alışkanlık oluşumuna katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
- **Portfolyo sistemi:** Portfolyo sistemi öğrencilerin sınav sonuçları yerine eğitim öğretim süreci boyunca yaptıkları tüm etkinliklerle değerlendirilmesine imkan tanıyacaktır. Böylece eğitim süreci önemli ve değerli bir hale gelecek, okul ve eğitim sadece sınav ve sertifika alınan yer olma algısından kurtulacak ve okul aşılması gereken değil yaşanılması gereken bir yer olarak gerçek yerini ve itibarını kazanabilecektir. Okullarda sürecin değerli hale gelmesi, okulların yaşam merkezlerine ve buldukları çevreyi dönüştürme gücüne kavuşabilmesi açısından değerli katkılar sağlayabilir.
- **Sertifikalar:** Okullarda sertifika sistemine geçilmesi öğrencilerde beceri gelişimini destekleyici olabilir. Okullarda genelgeçer şeylerin öğretilmesinden her öğrencinin yeteneklerine uygun olarak istediği alanlarda sertifika sahibi olabileceği bir yapıya geçiş genç girişimciliğin desteklenmesine de yol açabilir.

- **Rehberlik:** Okullarda yaşanan birçok sorunun temelinde öğrencilerin yaş durumuna göre yaşadıkları psikolojik temelli dalgalanmalar, öğretmen ile öğrenci arasındaki iletişim sorunları, sınıfta olumsuz davranışların yönetimi, öğrencilerin karar verme davranışları gibi etkili rehberlik hizmetiyle çözülebilecek nedenler yatmaktadır. Okullarda rehberlik sisteminin aktifleştirilmesi ve etkili kariyer danışmanlığı hizmeti sunulabilmesiyle öğrencilerin kendi kişilik, özellik, yetenek ve hayata katkı sunabilecekleri alanları belirlemede önemli bir katkı sağlayabilir. Bu durum yükseköğretimdeki dalgalanmaların da önüne geçebilir. Çünkü birçok öğrenci üniversiteyi kazandığı halde defalarca sınavlara girmektedir.
- **Yeni dersler:** Mevcut müfredatta olmayan fakat iş hayatı ve gerçek hayatta sahip olunması gereken birçok beceriyi öğrenciler ya dışarıdan edinmek zorunda kalıyor ya da edinemedikleri için başarısız olarak hayatın kenarına itiliyor. Bu yeni derslerle öğrencilerin bireysel hayat ve iş hayatlarında ihtiyaç duyacakları becerileri ders olarak okulda alabilmeleri imkanı sunulmaktadır.

YENİ ORTAÖĞRETİM MODELİNİN ULUSLARARASI TEMELİ VAR MIDIR?

Yeni ortaöğretim modelinin Uluslararası Bakalorya (International Baccalaureate, IB) sisteminin bir benzeri olarak geliştirilmiş olduğu görülmektedir.¹ IB, Uluslararası Bakalorya Örgütü (International Baccalaureate Organization, IBO) tarafından dünyanın birçok ülkesinde uygulanan İsviçre merkezli bir eğitim sistemidir. 3-19 yaş grubuna yönelik olarak geliştirilmiş ve dört farklı eğitim programından oluşturulmuştur. Dünya genelinde dört binin üzerinde okul tarafından uygulanmakta olup Türkiye’de de sayısı yetmiş bulan bazı özel ve devlet okullarında uygulanmaktadır. IB, öğrencileri akademik ve kişisel gelişimlerinde yüksek başarıya ulaşabilmeleri yönünde teşvik ederek okulların çok

1. <https://www.ibo.org/>

yönlü öğrenciler yetiştirmesini hedeflemektedir. IB, öğrencilerin şu becerilere sahip olmasını hedefleyen bir programdır: Araştıran ve sorgulayan, bilgili, düşünen, iletişim kuran, ilkeli, açık görüşlü, duyarlı, riski göze alan, dengeli ve dönüşümlü düşünen.

Uluslararası Bakalorya’nın PYP, MYP, DP ve CP olmak üzere birbiriyle örtüşen ve birbirini destekleyen dört ayrı programı bulunmaktadır:

- İlk Yıllar Programı (Primary Years Programme, PYP) (3-11 yaş)
- Orta Yıllar Programı (Middle Years Programme, MYP) (11-16 yaş)
- Diploma Programı (Diploma Programme, DP) (16-19 yaş)
- Kariyer Odaklı Program (Career Related Programme, CRP) (16-19 yaş)

IB Diploma Programı’nın (DP) temelinde üç öge bulunur:

- Bilgi Kuramı (TOK): Bilginin doğasını anlamaya yönelik bir derstir. Öğrencilere eleştirel bir bakış açısı kazandırmayı hedefler.
- Creativity, Activity, Service (CAS): Öğrencilerin kişisel ve sosyal becerilerini geliştirmeye yönelik aktiviteler bütünüdür.
- Bitirme Tezi (Extended Essay): Öğrencilerin yazdığı kapsamlı bir tez çalışmasıdır.

IB programlarının çekirdek bileşeni olan “Theory of Knowledge” (TOK) yeni ortaöğretim programında “Bilgi Kuramı” olarak aynı ağırlıkta yer almaktadır. TOK’un genel amacı çeşitli bağlamlarda “Nasıl biliyorum?” sorusuna yönelik öğrencilerde cevaplar oluşturma ve öğrencileri bu sorunun değerini görmeye teşvik etmektir. Bilgi Kuramı belirli bir bilgi birikimini öğrenmek yerine eleştirel düşünme ve bilme sürecini araştırmaya yönelik bir derstir. Öğrencilere bilginin doğası hakkında düşünme, bilgi alanları arasında bağlantı kurma, kendi bakış açıları ve bilgilerini paylaştığı çeşitli grupların farkındalığını sağlama fırsatı vererek DP’de özel bir rol oynamaktadır.

IB programında her öğrencinin Diploma Programı (DP) kapsamında tamamlaması gereken ve üç temel öğeden biri olan CAS (yaratıcılık, etkinlik, hizmet) yeni programda HEY (hayal, etkinlik, yaşam) olarak yer bulmuştur. CAS öğrencilere akademik çalışmaların yanı sıra bir dizi etkinlikle, deneyim yoluyla öğrenme imkanı sunmaktadır.

Yeni ortaöğretim modelinin uluslararası alanda geçerliliği kanıtlanmış bir programın temel unsurlarını taşıyan bir özelliğe tasarlanmış olduğu söylenebilir.

YENİ ORTAÖĞRETİM MODELİ HANGİ RİSKLERİ İÇERİYOR?

Tüm dünyada eğitim sistemlerinin yaşadığı temel zorluğun henüz var olmayan veya ne olacağı tam olarak belli olmayan bir dünyaya çocuk hazırlamak olduğu söylenebilir. Dünya sosyal, kültürel, teknolojik, ekonomik ve bilimsel olarak takip edilmesi zor değişimler geçirmektedir. Böyle bir dünyaya çocuk hazırlamak hiçbir okul ve öğretmen için kolay bir iş değildir.

Maalesef bu belirsizlik ve zorluğun sorumluluğu sadece öğretmenlerin üzerine kalmaktadır. Bu yeni program öğretmenler üzerinde bulunan ağır yükün bir sistem yardımıyla hafifletilmesi olarak düşünülebilir de yeni sistemin yürütülmesinin temel sorumluluğu yine öğretmenlere yüklenecektir.

Bu nedenle öğretmenlerin yeni sistemin gerektirdiği şekilde yoğun ve sürekli programlarla desteklenmesi, dönüştürülmesi gerekecektir. Bu süreç zor, hassas ve masraflı bir süreçtir. Dolayısıyla yeni modelin başarısı bu sürecin yönetimindeki başarıya bağlıdır.

Sadece öğretmenlerin değil okul yöneticileri ve okul yönetim sisteminin de yeni programa uygun olarak dönüştürülmesi, Bakanlık, il yöneticileri ve yönetim sistemlerinin de programı destekler şekilde dönüştürülmesi gerekecektir. Diğer bir ifadeyle yeni programın asıl zorluğu uygulama sürecinde ortaya çıkacaktır.

Yeni modelin bir kaldıraç olarak eğitim sistemini dönüştürmesi aslında entelektüel düzeyi yüksek birey (öğretmen, yönetici vb.) ve çevre ile ekonomik gelişmişliği yüksek bir çevrenin varlığını gerektir-

mektedir. Yeni dersler ve ders içerikleri, birey/özgürlük temelli ders seçimi, etkinlik temelli okul gibi yenilikler entelektüel düzeyi yüksek bir okul iklimi ve uygun ekonomik altyapı ister. Bu nedenle bu yeni modelin gelişmiş şehir merkezlerinde uygulaması nispeten kolay olmakla birlikte Anadolu genelinde farklı imkanlara sahip çevrelerde uygulanabilirliği zor görünmektedir. Böyle bir durum eğitimde fırsat eşitliğini bozmakla birlikte okullar arasındaki farkların daha da açılmasına neden olabilir. Bu olası durumun oluşmaması için dezavantajlı okullarla ilgili özenle çalışılmalıdır.

Öğrencilere seçmeli dersler üzerinden özgürlük tanınmasının olumlu etkileri yanında olumsuz sonuçlar doğurma ihtimali de vardır. Buna karşı önlemler alınmalıdır. Seçilecek dersler açısından dengeli bir dağılım oluşmaması sorunu sistemi bozabilir. Öğretmenler arasında kıyaslama yapılmasına yol açabilir. Aynı zamanda daha önce denenmiş ve başarılı olamadığı için vazgeçilmiş kredili sistemdeki başarısızlık nedenleri iyi analiz edilmelidir.

Öte yandan yeni orta öğretim modeline geçişin gerekçesi olarak sunulan “öğrencileri üniversite sınavına değil üniversiteye hazırlama” söylemi bu programın hem en güçlü hem de en kırılgan yanıdır. Eğer sistem iyi uygulanır ve yükseköğretim sistemi de (geçiş sistemi ve süreci) bu program temelinde hazırlanabilirse üniversite sınavındaki yığılmaları engelleyebilir. Fakat bu gerçekten çok hassas ve bütünsel bir çalışma gerektirmektedir. Bu sürecin yönetilememesi sonucunda yeni program amacı dışına da sapabilir.

Yeni modelin başarısı meslek liselerine yönelimin artırılması, sınav sisteminin değişimi, okullar ve üniversiteler arasındaki derin farklılığın azaltılmasına bağlıdır. Tüm bu değişkenlerin eş güdümsel olarak yönetilmesi gerekir. Nitelikli üniversite ve bölümlere yönelik arz-talep dengesizliği üniversite giriş sınavlarının önemini artırmaktadır.

IB olarak uygulanmakta olan benzer sistem uluslararası alanda sınav baskısı yaşamamaktadır. Nispeten az sayıda okulda uygulanıyor olması ve verilen sertifikanın uluslararası üniversitelerce ge-

çiş pasaportu olarak kabul ediliyor olması programı beslemektedir. Fakat Türkiye'deki yerel şartlar farklıdır ve iyi çalışılması gerekir.

Yeni modelin farklı okul programlarında (fen lisesi, imam hatip lisesi vb.) nasıl uygulanacağı tasarlanmalı ve sınav sistemi de bu farklılığı kapsayacak şekilde dönüştürülmelidir.

Sonuç olarak yeni ortaöğretim tasarımı bir değişimin ötesinde köklü bir dönüşümdür. Dönüşümlerin gerçekleştirilmesinde en önemli etkenler esneklik, saha ile uyum ve stratejik yönetimdir. Milli Eğitim Bakanlığını çok zorlu bir uygulama süreci beklemektedir. Başarı, programın benimsenmesi ve tüm paydaşlarca uygulama becerisine bağlıdır.